

Petrol baronu: Rockefeller

Jeolojik Araştırmalar Derneği, II. Başkan

@ZeynepYildiz

Geçen haftalarda ajanslara David Rockefeller'in 101 yaşında ölüm haberi düştü. Manşetlerde atılan başlıklar hep miraslarının toplam değerinin hesaplanmadığı ya da "illuminati" ile ilgili gibi konular üzerinedi. Forbes'a göre; Mart 2017 itibari ile Türkiye'nin en zengin insanının 3.7 milyar dolar serveti mevcutken, aynı listeye göre D. Rockefeller'in 3.3 milyar dolar olan servetinin bu derece konuşulması ve kimi çevreler tarafından bu rakamın gerçek servet olmadığı ve gerçek paranın hesaplanmadığı gibi yorumlar oluşmasına sebep olan neydi? Eğer dünyanın en zengin listesinin tepesinde yer alsaydı "zenginlerin malı züğürdün çenesini yorar" atasözümüz ile olaya son noktayı koyabilirdik. Ancak bu kadar ses getirmesinin sebebi ne "illuminati" ile ilgili ne de hesap üstü olan serveti. Bunun nedeni ve bu yazının konusu, Standard Oil şirketinin kurucusu ve bir petrol devi yaratan John D. Rockefeller'in torunu olmasıdır. Ses getirme sebebi ise Standard Oil şirketinin gücü, büyüklüğü ve yarattığı devasa sektör ve hayatımızın vaz geçilmez enerjinin ana hammadresi olan fosil yakıt (petrol ve doğal gaz) ameliyesini getirdiği durumdur. Standard Oil şirketinin kuruluşunu inceleyerek, maddi olarak daha zengin insanların olmasına rağmen, bu ailenin nasıl bu kadar önemli bir konuma geldiğini anlayabiliriz. Konuya girmeden önce bir dip not düşmek isterim, insanların güçlü ve önemli olarak, ölümlerinden sonra anılmasının tek ve yegâne sebebi, ne kadar çok paraları olduğu değil, hayata neler kattıklarıdır.

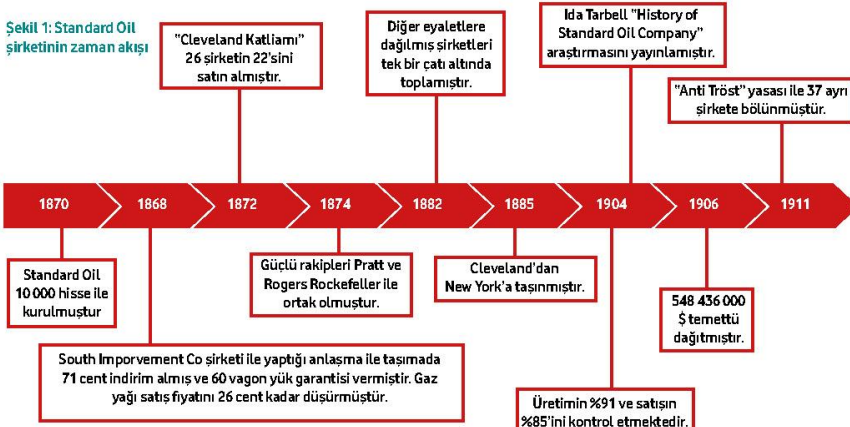
Her ne kadar petrol antik çağlardan beri bilinse bile ve tıbbi olarak yaralanmalarda sürülerek, mide rahatsızlıklarında yutulur ya da Nuh tufanından beri su geçirmezliğin sağlanmasında kullanılmış olsa bile, bugün anladığımız anlamda petrol endüstrisinin başlangıcı, 1859 yılında Colonel Drake tarafından Amerika'da, Pensilvanya'nın Oil Creek bölgesinde ilk "cable tool" sondaj yöntemi ile kuyular açılmasına atfedilir. Aynı yılın sonunda 34 petrol şirketi, 5 milyon dolar değerindeki, aydınlatma amaçlı kullanılan petrol ve gaz yağı üretmeye başlamışlardır. 1859 yılında Colonel Drake 21metrede petrole rastlamıştır ve bu "ilk büyük ekonomik petrol üretimi" olarak tarihe geçmiştir. Ancak, Drake petrolü yer altı yapısını kapsayacak büyüklükte bir araziyi kapatmadığı için, malum kendisi bir askerdir jeolog değildir, onun keşif yaptığı yerin etrafı hemen başkaları tarafından kapatılmış ve petrol üretilmeye başlanmıştır. Ayrıca buharlı makina ile yaptığı "cable tool" yöntemi olarak tarihe geçen sondajın patentinde de olmadığı için temsil ettiği Seneca Petrol şirketinden kovulur ve 1880 yılında başladığı dev iş koluna rağmen fakir bir adam olarak vefat eder. 1859 yılında Pensilvanya'da 2 bin varil petrol üretilirken, 1869 yılında 4 milyon varil ve 1873 yılında 10 milyon varil petrol üretilmeye başlanmıştır. 1865 yılında Amerika'nın petrol ihracatı 16 milyon dolarıken 1869 yılında 30 milyon dolara yükselmiş ve Amerika'nın en büyük ikinci ihracat kalemi olmuştur. Bu dönemde Pensilvanya dünya petrol üretiminin 1/3'ünü yapmaktadır.

Ancak 1891 yılına geldiğinde en yüksek üretim değerine ulaşır ve daha sonraki dönemlerde Teksas, Oklahoma ve Kaliforniya eyaletlerinin gerisinde kalarak, Amerika toplam petrol üretiminin yüzde 10'unu üretir duruma gelir.

Gelelim dev Amerikan petrol şirketi Standard Oil'in hikayesine. John D. Rockefeller, 1870 yılında, Ohio'da petrol üretmek, taşımak, rafine etmek ve satmak için 10 bin hisseli olarak şirketi kurmuştur. Şirkette, Rockefeller'in 2 bin 667, Harkness'in 1.334, kardeşi William Rockefeller'in 1.333, Flagler ve Andrews'un ayrı ayrı 1.333, Jennings'in bin ve Rockefeller, Andrews ve Flagler'in ortak olduğu başka bir şirketin bin hissesi vardır. Dikkatinizi çekmek istediğim nokta ise kurulan şirketin, bugünkü anlamı ile enerji değer zinciri yokken dahi, entegre bir petrol şirketi olarak kurulmasıdır. Zaten şirketin gücü de bu entegre yapısından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki; 1868 yılında taşıma şirketi ile yapmış olduğu anlaşmada bir varilinde 71cent indirim almış ve karşılığında günlük 60 vagon yük garantisi vermiştir. Böylece daha ucuza taşıdığı için, kendi gaz yağı satış fiyatını 58 cent den 26 cent'e kadar düşürmüştü ve daha ucuza satma imkanına sahip olmuştur. Bu durum diğer şirketlerin rekabet gücünü zayıflatmış ancak halkın daha ucuza gaz yağı satın almasına neden olmuştur. Petrol şirketleri sadece arama ve üretim ameliyesi ile sınırlı kaldıklarında piyasa koşullarında rekabet güçleri yeterli olmadığı için uzun vadede başka şirketler tarafından yutulurlar. Çünkü enerji değer zinciri, petrol ve doğal gaz yani enerji hammadresi arama, üretim, taşıma, rafinaj, satış ve enerji üretimden oluşmaktadır. Eğer entegre bir enerji şirketiniz varsa, her bir eklenti noktasında kâr etme ve rekabet edebilme alanınız mevcuttur. Bunun yanında bu değer zincirinin bir kolunda oluşan bir fiyat krizi ki günümüzde düşen petrol fiyatları buna örnek verilebilir, zincirin diğer kollarındaki fiyat artışı ile dengelenebilir. Malum, ham petrolün satış fiyatı 30 dolara kadar gerilerken rafineri çıkış fiyatları aynı oranda düşmediği için entegre enerji şirketleri arama, üretim ameliyesinde kârdan zarar etmiş ama rafineri ve satış kısmında önemli kârlar etmeye devam etmişlerdir. Ve en önemlisi ham petrol fiyatlarındaki düşme elektrik üretimine yansımaları ve enerji maliyetleri düşmemiştir.

Hikayemize geri dönersek; Standard Oil, 1872 yılında iki aydan az bir zamanda Cleveland'daki tüm rakiplerini ekarte etmiştir. "Cleveland Katliamı"

Şekil 1: Standard Oil şirketinin zaman akışı

olarak tarihe geçen bu olayda Standard Oil şirketi 26 rakip firmanın 22'sini yutmuştur. Rockefeller, şirket satın alarak bir yandan büyürken diğer yandan rakiplerini kendi bünyesine geçirmiş ve eritmiştir. Rockefeller, şirketi yönetmesine rağmen kararlar şirketin Cleveland'daki ofisinde ortaklaşa alınıyordu.

O dönemde eyalet kanunlarına göre şirketlerin büyüklükleri kısıtlanmakla beraber, Rockefeller ve ortakları bu kanunun boşluklarından yararlı şekilde yararlanıp şirketlerini hızla büyütmişlerdir. 1874 yılında Pratt ve Rogers, bu güçlü rakibe karşı olmanın kendi zararlarına olduğu kanaatine varınca, gizli bir anlaşma ile Rockefeller'in ortağı olmuşlardır. Hatta ilerleyen zamanda Rogers, Standard Oil şirketinin "tröst" olmasında anahtar rolü üstlenmiştir. 1882 yılında diğer eyaletlere dağılmış şirketlerini bir tek çatı altında toplamışlardır. Gizli bir anlaşma ile 37 küçük hisse sahibi kendi hisselerini, 9 büyük hisse sahibinin himayesine vermiştir. Bu dokuz kişi: Rockefeller, kardeş William Rockefeller, Oliver Payne, Charles Pratt, Henry Flagler, John Archbold, William Warden, Jabez Bostwick ve Benjamin Brewster. Bu sayede dokuz "trustee" (yeddi emin) hissedar Standard Oil şirketine bağlı 41 şirket yönetir hale gelmişlerdir. Oluşturulan bu yeni şirket yapısı ile 20 bin kuyu, 4 bin mil boru hattı, 5 bin taşıma tankeri ve 100 binden fazla çalışanı olan dev bir entegre petrol şirketine dönüştürüldü. 1885 yılında Standard Oil Cleveland'dan New York'taki adresine taşınmıştır. 1882 ile 1906 yılları arasında Standard Oil 548 milyon 436 bin dolar temettü dağıtmıştır. 1890 yılına gelindiğinde Amerika'daki rafine edilmiş petrol ticaretinin yüzde 88'i Standard Oil tarafından kontrol edilmektedir. 1904 yılına gelindiğinde ise Standard Oil üretimin yüzde 91'ni ve satışların yüzde 85'ini kontrol etmekteydi. Rafine ettiği petrolün yüzde 55'ini ise tüm dünyaya ihraç etmekteydi. Bu dönemde çoğu şirket rafinerilerden çıkan benzini nehirlere dökerken ki; bu dönem henüz arabaların yaygın olmadığı zamanlardı, Rockefeller bunu makinelerini çalıştırmak için kullanmıştır. Diğer şirketler rafinerilerde o gün için değeri olmayan atıkları atacak yer ararken, balmumuna (beeswax) rakip ilk sentetik ürün olan vazelinli geliştiren şirketi satın almıştır. Standard Oil şirketini kontrol eden aileler (Rockefeller, Pratt, Payne-Whitney, Harkness-Flagler), demiryolları, gaz ve elektrikli aydınlanma, çelik ve bakır gibi başka iş kollarında yatırım yapmışlardır.

1911 yılında Amerikan Adalet Meclisi, Sherman Antitröst Kanunu ile şirketin 37 şirkete bölünmesini

Şekil 2: Standard Oil şirketinin bölünmesinden doğan şirketler ve değişimleri

Bölünmüş Şirketler	Değişim 1	Değişim 2
1. Standard Oil of New Jersey Humble Oil Carter Oil Imperial Oil	Exxon	Exxon Mobil
2. Standard Oil of Louisiana		
3. Standard Oil of Brazil		
4. Anglo American Oil Co		
5. Standard Oil of New York	Mobil	
6. Standard Oil of Indiana		
7. Standard Oil of Minnesota	Amoco	BP
8. Standard Oil of Illinois		
9. Standard Oil of Kansas (rafineri)		
10. Standard Atlantic Richfield şirketi olarak birleşmiş	ARCO	
11. Standard Oil of Ohio		
12. The Ohio Oil Co		Marathon
13. Standard Oil of California		
14. Standard Oil of Kentucky (KYSO)		Chevron
15. Standard Oil of Iowa		
16. Standard Oil of Missouri		
17. Buckeye Pipe Line Co		
18. BorneScrymser Co. (chemicals)		
19. Chesebrough Manufacturing		Unilever
20. Colonial Oil		
21. Crescent Pipeline Co.		
22. Cumberland Pipe Line Co.		
23. Eureka Pipe Line Co.		
24. GalenaSignal Oil Co.		
25. Indiana Pipe Line Co.		
26. National Transit Co.		
27. New York Transit Co.		
28. Northern Pipe Line Co.		
29. Prairie Oil & Gas		
30. Solar Refining		
31. Southern Pipe Line Co.		
32. South Penn Oil Co.	Pennzoil	Shell
33. Southwest Pennsylvania Pipe Line Co.		
34. Swan and Finch		
35. Union Tank Lines		
36. Washington Oil Co.		
37. WatersPierce		

karar vermiştir. Standard Oil şirketinin bölünmesinden sonra en büyük iki tanesinden birisi Standard Oil Co of New Jersey ki (SOCNJ) daha sonra Exxon olmuştur ve diğeri Standard Oil Co of New York (SOCNY) ki daha sonra Mobil olmuştur. Bu bölünme zaman içerisinde Exxon, Mobil, Chevron, Amoco, Arco, Marathon gibi günümüzün dev petrol şirketlerini yeniden doğurmuştur.

1. Standard Oil of New Jersey (SOCNJ) Humble Oil ile birleşmiş ve Exxon oluşturmuştur. Carter Oil, Imperial Oil ve Standard Oil of Louisiana bölünmeden sonrada Standard Oil of New Jersey'nin parçası olmuşlardır.

2. Standard Oil of New York (SOCONY) Vacuum şirketi ile birleşmiş ve Mobil olmuştur.

• 1999 yılında Exxon ve Mobil yeniden birleşerek Exxon Mobil olmuştur.

3. Standard Oil of California (Socal) Chevron olmuştur. Daha sonra 2000 yılında Texco ile yeniden birleşmiştir.

4. Standard Oil of Indiana (Stanolind) daha sonra Amoco (American Oil Co) olmuş ve 1998 yılında BP ile birleşmiştir.

5. Standard Atlantic ve bağımsız Richfield şirketi Atlantic Richfield şirketi olarak birleşmiş ve ARCO yu oluşturmuştur. 2000 yılında BP Amerika tarafından satın alınmıştır.

6. Standard Oil of Kentucky (KYSO) günümüzde Chevron olan Standard Oil of California tarafından satın alınmıştır.

7. Standard Oil of Ohio (Sohio) 1987 yılında BP tarafından satın alınmıştır.

8. The Ohio Oil Co, Marathon adı altında benzin satışı yapmakta devam etmiştir. Günümüzde Marathon olarak bilinen petrol şirketine dönüşmüştür.

9. Standard Oil of Iowa, Chevron tarafından satın alınmıştır.

10. Standard Oil of Minnesota, Amoco tarafından satın alınmıştır.

11. Standard Oil of Illinois Amoco tarafından satın alınmıştır.

12. Standard Oil of Kansas, rafineri şirketi olarak Amoco tarafından satın alınmıştır.

13. Standard Oil of Missouri kapatılmıştır.

14. Standard Oil of Louisiana, Standard Oil of New Jersey şirketine kalmıştır.

15. Standard Oil of Brazil yine Standard Oil of New Jersey şirketine kalmıştır.

16. Anglo American Oil Co, 1930 yılında Jersey Standard tarafından satın alınmıştır, günümüzde Esso UK olarak devam etmektedir.

17. Buckeye Pipe line co

18. BorneScrymser Co. (chemicals)

19. Chesebrough Manufacturing (acquired by Unilever)

20. Colonial Oil

21. Crescent Pipeline Co.

22. Cumberland Pipe Line Co.

23. Eureka Pipe Line Co.

24. GalenaSignal Oil Co.

25. Indiana Pipe Line Co.

26. National Transit Co.

27. New York Transit Co.

28. Northern Pipe Line Co.

29. Prairie Oil & Gas

30. Solar Refining

31. Southern Pipe Line Co.

32. South Penn Oil Co. Pennzoil olmuş ve günümüzde Shell tarafından satın alınmıştır.

33. Southwest Pennsylvania Pipe Line Co.

34. Swan and Finch

35. Union Tank Lines

36. Washington Oil Co.

37. WatersPierce

Bazı analistlere göre; eğer Standard Oil şirketi bölünmeseydi bugünkü piyasa değeri 1 trilyon dolardan fazla olacak. Yine bazı ekonomistler tarafından, 1911 yılında zaten pazar payı yüzde 90'lardan yüzde 65'lere gerilediği için yasayı kullanarak yani yine kendi menfaatlerine göre, ankaşu misali, kendilerini yeniden düzenledikleri ve rekabet edebilir entegre şirketleri haline getirdikleri idda edilmiştir.

1904 yılında, babası Standard Oil şirketinde çalışmış bir gazeteci olan Ida Tarbell tarafından "The History of the Standard Oil Company" başlıklı kitap yayınlanmıştır. 1911 yılında Amerikan Adalet Meclisi tarafından şirketin bölünmeye zorlanmasına bu kitabın yarattığı kamuoyunun neden olduğu görüşü hakimdir. Ayrıca söz konusu kitabın, günümüz araştırmacı gazetecilik alanında önder olduğu belirtilmektedir. Ayrıca 1911'den beri General Motors, Microsoft gibi diğer dev şirketler anti tröst yasası altında incelenmiş ancak bölünmemişlerdir.

Bana göre; bu durum Amerika'nın Standard Oil şirketini böldüğü için pişman olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu şirketlerin dışındada kendi iş kollarında entegre halinde olan bir sürü başka Amerikan şirkete mevcuttur. Sözün özü şudur; tüm örnekler, bir iş kolunda, namı diğer, değer zincirinde, misal enerji değer zincirinde, tüm eklenti noktalarında ameliye yaparak, mevcut olarak, ancak rekabet içerisinde olunabileceğini göstermiştir. Bizlerde, ülkemize ait entegre enerji şirketleri oluşturmalıyız. Aksi takdirde enerji değer zincirinin sadece bir kolunda ameliye tutmaya çalışırsak, hem piyasa koşullarında çok kırılın oluruz hemde uzun vadede yok oluruz. Ne kadar aksini ifade ediyor olsakda önümüzdeki yüzyılın da, birincil enerji kaynağı fosil yakıtlar olma ve Forbes 500 listesinde ilk onunda entegre enerji şirketleri yer almaya devam edecektir.

İşte günümüzde "en zengin" sınıfında şahıs olarak yer almamasına rağmen, D. Rockefeller, Amerikan tarihinde artıları ve kimilerini göre de eksileri ile önemli bir yer tutan aileye mensup olduğu için, ölümü çok konuşulmuştur. Üstelik dedesinin kurduğu dev şirket, bölünerek günümüz diğer devlerini oluşturmuştur. Yani namı, parasından ziyade, yarattığı değerlerden kaynaklanmaktadır.